

DE GESCHIEDENIS VAN DE VYT-BORLUUTFUNDATIE EN HET LAM GODS (Vervolg)

1580 (omstreeks) Onder het miniatuurportret van Jan van Eyck door een anoniem Antwerps (?) meester, omringd door een bloemenomlijsting geschilderd door Joris Hoefnagel, lezen we zoals op het in 1563 gebeeldhouwde portret: “Belgarum Splendor Ioannes ab Eyck, Floruit A°1430” (238).

1584, oktober 1. De schilder Frans Horenbaut wordt betaald voor de overbrenging van slechts 2 panelen van het retabel van het stadhuis naar de kathedraal; in geen enkel ander document wordt bevestigd dat de andere panelen eveneens overgebracht werden. Het funderingsgeld wordt terug overgedragen aan het kapittel. Over de dienst in de Vytkapel in 1584-6 wordt niets vermeld en de rekeningen ontbreken. In de rekening van 1584-5 van de Oude Fabriek wordt merkwaardig genoeg vermeld voor het tonen van het retabel “es van desen jaren niets”, wat overgenomen wordt in de rekeningen van 1585-7 (203).

Wij vinden wel rekeningen om het retabel op te stellen in de Vigliuskapel door de steenhouwer Bonifaeus Polet, die tevens “den steeghere ende sanctuarye effen gheleyt “heeft” om beter up ende af te gaene”. Erasmus Reyneere verving drie ribben “verbezicht zijn in tstellen” (noot 223).

1585-1596 Lukas II Horenbout schilderde voor het begijnhof “O.-L.-Vrouw-ter-Hoye” te Gent een Levensfontein, die sterk geïnspireerd is op het Lam Gods (noot 156).

1587. In de inventaris van de proosdij van St.-Baafs te Gent wordt een schilderij vermeld met als voorstelling “Tomiris en Cyrus”. Reeds had Hulin de Loo (238A) een voorstelling te Berlijn (vernield) en te Brugge (gerechtshof) zonder enige reden beschouwd als kopieën naar het Gentse werk. Van de Velde publiceerde een gelijkaardige tekening met achteraan de drager een schets van een gebouw, dat hij beschouwde als een zicht op het hof van St.-Baafs (238B). Dhanens (204A) identificeert het gebouw met het Gerard de Duivelsteen. Sonkes (238C) merkt op dat het gebouw verwantschappen vertoont met dat van het “Bladelinaltaar” (Berlijn, Ehem. Staatl. Museen) en de Aanbidding der wijzen (München, Alte Pinacothek). Deze gebouwen op de schilderijen van Rogier van der Weyden vereenzelvigt Dhanens (238D) met het hof van St.-Baafs. Laten we hopen dat een Gents archeoloog-stedebouwkundige de opinies van deze Antwerpse-, Eeklose- en Brusselse kunsthistorici zal bijleggen. Volgens Sonkes is de tekening langs de achterzijde niet van de hand van deze vooraan en moet men het

getekende gebouw later dateren. Wij gaan hier niet mee akkoord. De nauwgezetheid van de Tomyristekening is te wijten aan het kopiëren, doch we zien een gelijkaardige techniek : ruige tekenstijl, de korte kleine parallelle streepjes van de arcering, de vormgeving der reliëfs door donkere lijnen die de schaduwlijnen accentueren. Tomyris' gezicht gaat terug op dat van de Maagd en haar tulband op dat van de sibylle van het Gents retabel. De parelkrans van de beul vinden we terug bij het zgn. portret van Jan, terwijl de gezet van de beul de St.-Christoffel van het Lam Gods voor ogen roept. Volgens Dhanens is het originele schilderij, dat de meesten op het actief plaatsen van de Meester van Flémalle, afkomstig van het Gents schepenhuis van Ghedeele. Dhanens meent dat het behoorde tot een serie oordeelstaferelen, waarnaast ook de afbeelding van "Jaël en Sisera" behoorden, waarvan men nog een weerklank zou vinden in een 17de eeuwse gelijkaardige voorstelling in het Gents stadhuis. Volgens haar zou de eyckiaanse tekening met een gelijkaardige voorstelling (Brunswijk, Herzog Anton Ulrich Museum) de voorstudie of een kopie zijn naar dit tafereel. Deze tekening toont tevens verwantschappen met het Lam Gods : kledij en gezicht van Jaël cfr. H. Vrouwen; de tulband van Jaël cfr. de sibylle; de houding cfr. het offer van Caïn en de wapenuitrusting cfr. H. Michaël van het paneel der zingende engelen. Zij verwijst tevens naar de ontwerpen die Hubert maakte voor de schepenen van Gent. Wij merken hier op dat deze ontwerpen gemaakt werden voor de schepenen van de Keure en dat de gerechtszaal van de schepenen van Ghedeele toen zelfs nog niet gebouwd was. De derde voorstelling van deze oordeelstaferelen was een "Judith en Holofernes", die ze in verband brengt met Benson's Judith (238E) omdat dit Bugs werk verwantschap vertoont met Eva van het Gentse retabel. Deze schilderijen zouden door de Calvinisten overgebracht zijn naar de proosdij van St.-Baafs. Dhanens meent dat de auteur van deze panelen Willem de Ritsere zou kunnen zijn, die presentmeester-schilder van de stad Gent was. Waarschijnlijk stond hij ook in voor de versiering voor de doop van het prinsje Joos op 6 mei 1432. Wij vinden dit allemaal een mooie theorie, doch geen enkel document bevestigt deze stelling of wijst in deze richting. Dat er inderdaad schilderijen gehangen hebben in de gerechtszaal van de schepenen van Ghedeele weten we uit documenten (238F). Zij werden er in gebracht voor het Kapittel van het Gulden Vlies (1445). Wij zouden niet Willem de Ritsere als auteur ervan willen vermelden, maar veel eerder Nabur Martin, die kort vóór 1442 muurschilderingen en een altaarstuk schilderde voor de kapel van de schepenen van Ghedeele en 3 jaar later nog een ander schilderij (238G).

1587 september. De Vytkapel wordt opgesmukt in 1586 : "Jacop Piesins, metsere, metser vander autaeer ende in besetten ende witten vande capelle van Adam & Eva." Het Lam Gods retabel wordt terug op zijn oorspronkelijke plaats opgesteld (noot 22c).

1587-1589. De Vytkapel wordt voorzien van een nieuwe houten afsluiting en deze wordt in het zwart geschilderd door Joos de Rouck. De predella van het altaar wordt geschilderd door Jan Cools.

1588, januari 13. Het altaar van de Vytkapel wordt herwid door Wilhelm Lindanus, naderhand de 2de bisschop van Gent (noot 6b).

1588, mei 7. Het kapittel besloot om het retabel te restaureren. Deze opdracht wilde men toevertrouwen aan Raphaël van Coxie. De reden waarom de zoon van Michiel, de 1ste kopiïst van het retabel, het niet restaureerde is ons niet bekend. Mogelijks waren de inkomsten van het overspoelde land (cfr. 1435) niet hoog genoeg. Volgens ons wilde Raphaël het retabel niet te Gent restaureren, daar hij in proces lag met het Gents schepenbestuur. Op 6 juli gaf de Antwerpse procureur Symon Symons, die in 1587 door bemiddeling van Jossé Terrin aan Gerard Aubri drie schilderijen had laten geworden, met de bedoeling deze in Parijs te verkopen, de boodschapper Willem Aubri de volmacht de schilderijen terug te vorderen bij de Parijse schilder Gerard Aubri. Naast een Laatste Oordeel en een Vlucht naar Egypte van Patenier vermeldt het document een reistriptiekje, dat met een sleutel kan gesloten worden. Op het middenpaneel troont de "Goddelijke Majesteit" met rechts "Maria" en links "Johannes de Doper". Op de zijluiken waren de apostelen en discipelen in de wolken afgebeeld. Deze triptiek waarvan de opstelling sterk aan het Lam Gods herinnert, zou volgens het document een eigenhandig werk zijn van Jan van Eyck (239). Op 27 oktober besloot het kapittel om het retabel niet meer te openen behalve op de 4 Hoogdagen. Men beraadslaagde ook over het verwijderen van het veelluik. Natuurlijk ontving men van de bezoekers geen kijkgeld. De sleutel werd bewaard door een geestelijke. Dit is de eerste vermelding van een slot en een sleutel, die nog opgetekend wordt in 1589-90, 1591-2, 1592-7 en in 1629. Op de lijst vinden we geen sporen, wat laat vermoeden dat het veelluik gesloten werd door een hangslot of door een combinatie van grendels (noot 6b).

1589-90 tot 1622-23. In de rekening van de Oude Cotidianen i.v.m. het verloop van de dienst in de Vytkapel worden er geen inkomsten geboekt. De hertog van Parma had met het oog op het beleg van Antwerpen, de Waaslandse polders onder water gezet (240). Vanaf 1589 worden er terug missen gehouden voor de zielerust van de schenkers, wat aangeduid wordt tot in 1641. In 1596-7 vermeldt men per vergissing Jooris Vijt, de overleden kapitein. In 1609-10 en 1616-7 lezen we de naam Vidts. De rekeningen van 1623-4 en 1624-5 ontbreken. De dienst in de Vytkapel wordt op 23 juni 1589 vervangen door een commemoratie in de mis van 11u...

Uit de randnota's blijkt dat men in 1591-2 en 1597-8 het bevel tot het gesloten houden van het Lam Gods niet al te strikt heeft genomen (203).

1590-1595. In de Serie Nova Reperta ontworpen door de in Florence wonende Bruggeling Johannes van der Straet, alias Stradanus, zien we op een kopergravure een zicht op het atelier van de gebroeders, die de olieverf uitvonden in 1410. Trouwens een jaar later in de *Flandria commentonorum* Lib. IV descripta f° haalt J. Marchantius nog het belang aan van deze uitvinding.

1597. Lukas II Horenbout, die in zijn Levensfontein, die gebaseerd is op het Lam Gods, veel meer personages afbeeldde dan op het retabel, liet zich opnieuw inspireren door het Gentse veelluik toen hij de ontwerpen maakte voor de versiering van de pilaren “met Lammekins” in de Gentse St.-Niklaaskerk. Deze 2 pilaren steunden het 2de (inmiddels verdwenen) sacramentstorentje (241).

16de eeuw, 2de helft, Het Musée des Beaux-Arts te Dijon bewaart een dubbelportret van Jan en Hubert die gekopieerd zijn naar de vermeende portretten op het Lam Gods. Opvallend bij de Jan-figuur is de toevoeging van het stokje in de hand, zoals wij deze aantreffen bij de 5de figuur op het gestolen paneel (242).

NOTEN

- 238 F. Winkler, Neues von Hubert und Jan van Eyck, in : Festschrift für Max J. Friedlander, Leipzig 1927, blz. 91.
- 238A G. Hulin de Loo, Le tableau de “Tomyris et Cyrus” dans l’ancien palais épiscopal de Gand, in : Bulletin de la Société d’Histoire et d’Archéologie de Gand, dl. 9, Gent 1901, blz. 222-3.
- 238B C. Van de Velde, Enkele gegevens over Gentse schilderijen, in : Gentse Bijdragen tot de Kunstgeschiedenis en de Oudheidkunde, XX, 1967, blz. 193-235.
- 238C M. Sonkes, Dessins du XVe siècle, groupe van der Weyden, essai de catalogue des originaux du maître, des copies et des dessins anonymes inspirés par son style, Les primitifs flamands, III. contributions à l’étude des primitifs flamands-Dessins I. Brussel 1969, blz. 87-89, nr. C1, ill. XXa. XXIa.
- 238D E. Dhanens, Nieuwe gegevens betreffende het Bladelin-retabel toegeschreven aan Rogier van der Weyden (ca. 1445), in : Archivium Artis Loveaniense, Bijdragen tot de geschiedenis van de kunst der Nederlanden opgedragen aan Prof. Em. Dr. J. K. Steppe, Leuven 1981, blz 45-52; cfr. Dhanens noot 204A blz. 38-9, noot 25.
- 238E Cfr. G. Marlier, Ambrosius Benson, Damme 1957, blz. 217-220, ill. LVIII, nr. 17, ill. LVI nr. 18.
- 238F A. Despretz, De instauratie der Gentse Calvinistische Republiek (1577-1579), in : Handelingen der Maatschappij voor Geschiedenis en Oudheidkunde te Gent, Nieuwe reeks, XVII, 1963, blz. 125.
- 238G Het ligt in onze bedoeling om deze onbekende gegevens ooit te publiceren in Ghendtsche Tydinghen.

- 239 *J. Vervaet*, Werk van Jan van Eyck en Joachim Patenier in een document van 1588, in : Jaarboek van het Koninklijk Museum voor Schone Kunsten Antwerpen 1983, blz. 7-14.
- 240 *H. Van Der Wee*, The growth of the Antwerp market and the European economy, 1963; *M. Baelde*, De collaterale Raden onder Karel V en Filips II (1531-1578), 1965.
- 241 *F. De Smidt*, Twee H. Sacramentstorentjes in de Sint-Niklaaskerk te Gent, in : Mededelingen van de Koninklijke Vlaamse Academie voor Wetenschappen, Letteren en Schone Kunsten van België, Klasse der Schone Kunsten, jg. XXXIII, nr. 2, Brussel 1971, blz. 40-46, ill. 19, 20.
- 242 *Catalogus*, Un cabinet d'amateur dijonnais au XVIIIe siècle, La collection Jehanin de Chamblanc, 1958, nr. 15.

Rudy VAN ELSLANDE
('t Vervolgt)

PUZZEL 1986

Met heel wat verfraging, maar het is dan eindelijk zo ver.

De puzzel van onze betreurde vriend Van Wesemael werd terug gevonden. Of juister gezegd : de nota's die hij had opgesteld om zijn puzzel ineen te steken. Wij hebben zelf enkele uren zitten zwoegen en zweten om in deze nota's wat klaarheid te brengen en ze om te vormen tot een verstaanbare tekst.

Wij hebben de volgende onafgewerkte inleidende tekst gevonden :

“Zeer geachte G.T.ers, of ge puzzelaar zijt of niet, ik breng u op een serveerblad de zoveelste jaarlijkse puzzel. Ik houd woord. Het is er een die niet van de poes is. Die van '85 bood geen noemenswaardige moeilijkheden, ik bedoel dat raden, combineren, completeren, deduceren tot de mogelijke hulpmiddelen behoorden. Vandaag zult ge slechts met één middel gediend zijn : het positief weten of te weten komen. In feite is het veel eer een test (in plaats van een puzzel) die ge onder de knie zult moeten krijgen...”

Het zag er inderdaad een eerder gecompliceerd cijferspel uit dat wij *niet* onder de knie gekregen hebben. Wat hier volgt is dus waarschijnlijk een vereenvoudigde versie van de aanvankelijke bedoeling. Voilà !

Wat wordt er van u verwacht ? Dat u ons de volledige naam opgeeft van een Gentse figuur. Wie de gezochte persoon is moet u maar uitvissen aan de hand van 18 beschrijvingen van persoonlijkheden. Het zijn al of niet geboren Gentenaars, maar allen hebben ze wel iets te maken met Gent. Het komt er dus op aan bij iedere beschrijving de persoon in kwestie te identificeren. Van al die personen moet u de voornaam en de achternaam geven.